

A fővárosi Mátyás-vetélkedő

A Budapesti Honismereti Társaság Hunyadi Mátyás királlyá koronázása 550 éves jubileuma alkalmából a 2007/2008-as tanévben művelődéstörténeti vetélkedőt szervezett a fővárosi középiskolák tanulóinak számára. A „Mátyás király és öröksége” című középiskolás vetélkedő azonban nem volt előzmények nélküli egyesületünk életében.

A többi megyei honismereti egyesülethez hasonlóan helyi szinten – természetesen Budapesten – társaságunk is rendszeres szervezője és kivitelezője volt a Honismereti Szövetség 1993-tól két évente tartott országos középiskolás vetélkedőinek: pld. „Emese álma”, a „Márciusi Ifjak”, a „Felkelt a Napunk”, „A tudás forrásai”, a „Hős Rákóczi népe”. Ezeknél a szövetség végezte el az országos szintű előkészítő munkát, készítette el az elődöntő feladatfüzetét, a regionális és országos döntő kérdéseinek kidolgozását, majd az országos döntő megvalósítását. Az innen eredő fővárosi tapasztalatokra és közreműködő egyesületi tagjainkra támaszkodva tudtuk első önálló fővárosi vetélkedőnket, az '56-os forradalom és szabadságharc ötvenéves jubileumáról „Budapest – 56” címmel 2006-ban sikeresen megrendezni. Igaz, ez kicsit kényszerhelyzet is volt!

Országos szervezetünk, a Honismereti Szövetség az anyagi háttér hiányában az '56-os középiskolás vetélkedőt nem tudta országos szinten meghirdetni – noha tervezte. Mivel '56 eseményei a fővárost érintették, a forradalom legfontosabb eseményei itt történtek, a Budapesti Honismereti Társaság nem térhetett ki a középiskolás vetélkedő fővárosi szintű meghirdetése és megvalósítása elől. Pályázati támogatásokra támaszkodva, a Honismereti Szövetség említett vetélkedőihez hasonló szerkezettel – az elődöntő feladatfüzettel, a fővárosi döntő a diákcsoportok személyes részvételével – történt ez meg. Egy különbség volt csupán: az elődöntő feladatfüzetét nem nyomdai úton állítottuk elő, hanem a jelentkezési lapot beküldő diákcsoportok társaságunk honlapjáról. A Budapesti Helytörténeti Portálról tölthették le. Az '56-os fővárosi vetélkedő sikere előlegezte meg a Hunyadi Mátyás jubileumhoz és a „reneszánsz évhez” kapcsolódó fővárosi középiskolás művelődéstörténeti vetélkedőnket.

A Mátyás király és öröksége elnevezésű vetélkedőnkél a Nemzeti Kulturális Alap pályázati támogatására támaszkodhattunk. Felhívását és a jelentkezési lapját 2007 decemberében és 2008 januárjában több mint 250 budapesti középiskolába (gimnáziumok, szakközépiskolák...) részben postai úton, részben költségkímélés céljából e-mailon küldtük meg. Válaszként 53, egyenként 3 fős budapesti diákcsoport jelentkezési lapja érkezett meg hozzánk.

A vetélkedő elődöntőjének feladatfüzetét egy szakmai ad hoc munkacsoport dolgozta ki, melynek létrehozói egyesületünk tagjai voltak: dr. Bogvirka Emil ny. múzeumigazgató, Gaál Károlyné ny. középiskolai tanár, Gábrriel Tibor történész, Gavlik István ny. középiskolai tanár, Karaacs Zsigmond történész, dr. Róbert Péter ny. középiskolai tanár és dr. Tóth József történész.

A feladatfüzet a tervezett 12 oldal helyett 22 A/4-es oldal terjedelmű lett. A 11 kérdéscsoportot és a javasolt irodalomjegyzéket tartalmazó feladatfüzet változatos formában – forrásidézetek, archív grafikák, fotók, rejtvények, történelmi totó stb. – mérte fel a vetélkedőre vállalkozó, egyenként háromfős fővárosi középiskolás csoportok ismeretét. Ezt a feladatfüzetet is a Budapesti Helytörténeti Portál (www.bpht.hu) híroldalán elhelyezett, pdf formátumú digitalizált anyagból tölthették le a diákok. Beadási határideje 2008. március 10. volt

Március közepén elkezdtek a 53 benyújtott feladatfüzet és mellékleteik értékelését. A feladatfüzetet értékelő, szakirányú végzettségű tagjaink feladata volt 2008. márciusa végéig a feladatfüzetek elkészítőinek megadott válaszai/szempontrendszerei figyelembe vételével a feladatfüzetek értékelése.

A fővárosi döntőbe a feladatfüzettel elérhető maximum 201 pontból a legalább 160 pontot elért diákcsoportok jutottak be. A feladatfüzetek értékelése után derült ki, hogy 24 diákcsoport vehet majd részt a fővárosi döntőn, 160 és 201 pont közötti eredményükkel.

Az elődöntő egyik hozadékaként a benyújtott plakátokból egy válogatást kiállítás formájában mutatunk be a fővárosi döntő napján és helyszínén, Budapest Főváros Levéltárában.

Március 28-án kiértesítettük (postán és e-mail-ben) az összes felkészítő tanárt diákjaik eredményeiről és a feladatfüzet helyes megoldásainak elérhetőségi helyéről. Ezeket szintén a fent említett honlap hiroladáláról tudták letölteni. A vetélkedő fővárosi döntőjébe bejutottakat ezen felül értesítettük a döntő időpontjáról, helyszínéről, a döntő előzetes feladatáról, az április 2-i Mátyás király és öröksége c. emlékülésünkről, a Városunk 2008/2. Mátyás jubileumi száma megjelenéséről és internetes elérhetőségéről – utóbbiak (emlékülés, Városunk jubileumi száma) a döntőbe jutott diákok felkészülésének szervezését alkották és a döntő kérdései kapcsolódtak az ott elhangzott szakmai referátumokhoz ill. a Városunkban közöltekhez. Az emlékülésen elhangzott előadások jelezték, hogy Mátyás király és kora fővárosi emlékeiből mit tartottunk kiemelésre érdemesnek. Bence Zoltántól (Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztálya vezetője) Buda reneszánsz kori régészeti emlékeiről, Földesi Ferentől (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára vezetője) Mátyás budai könyvtáráról, Balázs Attilától (Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény történész-muzeológusa) Mátyás király és a XII. kerület kapcsolatáról; dr. Takács Ferentől (helytörténész) Mátyásföld létrejöttéről és nevének eredetéről hallottunk színvonalas referátumokat.

A Városunk 2008/2., Mátyás emlékszámat külön nem ismertjük, az összes korábbi Városunk számhoz hasonlóan megtekinthető a Budapesti Helytörténeti Portál (www.bpht.hu) Városunk újság menüpontjának „Az újság számai”-nál.

Az április 2-i Mátyás király és öröksége c. jubileumi emlékülésen a döntőbe jutott csapatok tagjai szinte kivétel nélkül képviselték magukat, itt kézhez vehették a kért példányszámban a Városunk 2008/2. Mátyás jubileumi számát hagyományos, nyomtatott formában.

A fővárosi vetélkedő döntőjét 2008. április 25-én (pénteken) 10 órai kezdéssel indítottuk el Budapest Főváros Levéltára földszinti konferenciatermében, ugyanott, ahol a Mátyás jubileumi emlékülésünket is tartottuk. A döntőbe jutott 24 csapatból a döntőn 22 vett részt – valamint a felkészítő tanáraik, a kísérő szülők stb.

Természetesen a fővárosi döntő előkészítésére a Budapesti Honismereti Társaság egy szakmai csoportot hívott létre, melynek tagjai közé azok az egyesületi tagok kaptak felkérést, akik szakirányú egyetemi végzettséggel rendelkeztek – többségük részt vett a feladatfüzet kérdéseinek kidolgozásában, és később a vetélkedő fővárosi döntőjén a zsűri tagjaként vagy játékvezetőként is szerepet vállaltak. Az általuk előre kidolgozott kérdéseket a döntőn vagy számítógépes kivetítéssel jelenítettük meg, és/vagy előre sokszorosított feladatlapként adtuk ki, megteremtve így az értékelés dokumentálásának lehetőségét.

Az Mátyás vetélkedőre érkezők regisztrálása 10 és 11 óra között volt, majd a diákcsapatok döntő terében az elődöntőre benyújtott Mátyás-plakátokból készült kiállítást tekinthették meg, saját alkotásaikat. Minden plakátnál feltüntettük, hogy melyik iskolából érkezett és kik voltak az alkotók. Az érkezéskor minden diákcsapat kézhez vehette sorszámát és étkezési tikkettjeit. A résztvevő diákokat kísérők a terem hátsó két sorát, a diákcsapatok a sorszámmal kijelölt helyet foglalták el. 10 órakor kezdtük el a fővárosi döntőt. Ennek lebonyolítására egy forgató is elkészült, amely részletesen tartalmazta a diákcsapatok, a két játékvezető és a hat fős szakmai zsűri feladatait, a kérdéseket stb.

A fővárosi döntő tíz feladatból állt: vetített fotók azonosítása és megtekinthetőségi helyszínük megadása, rövid életrajzaik alapján jelentős Mátyás-kori személyek beazonosítása, igaz/hamis állítások közti választás, különféle játékos rejtvények megoldása, reneszánsz kori fogalmakhoz és tisztségekhez kapcsolódó feladatok, vaktérkép kitöltése, a corvinákkal és történetükkel kapcsolatos kérdések, valamint az előzetesen megadott feladat, Mátyás budai palotájának bemutatása egy korabeli követjelentés formájában. A döntő lebonyolításához felhasználtuk a levéltár konferenciatermének technikai lehetőségeit (kivetítő ernyő, hangosítás stb.). Az egyes kérdésekre adott válaszok értékelését követően egy kivetített táblázaton a diákcsapatok tagjai folyamatosan tájékozódhattak addig elért pontszámaikról, más csapatok eredményeiről.

A vetélkedő délután 12 órakor zárult. A végső összesítések elkészítése, a könyvjutalmak és oklevelek előkészítése alatt szünetet tartottunk, miközben a zsűri tagjait, a játékvezetőket és a segítőköt a zsűri-szobában, a diákokat és felkészítő tanáraikat – 74-en voltak – a levéltár I. emeleti étkezdéjében láttuk vendégül.

A Mátyás király és öröksége című vetélkedőn első helyezést 132 ponttal a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium csapata érte el. A felkészítő tanáruk Illyés Erika volt, a csapatot Pálffy András, Petrik Gergely és Simonkay Márton alkotta. Második lett 127 ponttal a Szilágyi Erzsébet Gimnázium csapata

(felkészítő tanár: Horváth Csaba; csapattagok: Kránicz Bence, Nagy Kristóf, Varga Dániel). Harmadiként szintén 127 pontot ért el a Balassi Bálint Nyolcévolyamos Gimnázium csapata (felkészítő tanár: Molnár Zsolt; csapattagok: Horváth Gábor, Pál Roland és Szabó Melinda), a második és harmadik helyezést csak a közvetlen kérdésekre adott válaszok döntötték el.

Mintegy félórás szünet után délután 2 és 3 óra között értékeltük a vetélkedőt és kihirdettük a csapatok helyezéseit – hátulról előre haladva. Minden diák és felkészítő tanára oklevelet kapott részvételéről és egy kötetet a Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv III. c. könyvünkéből. A negyedik helyezett diákcsoport mindhárom tagja a Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv teljes sorozatát (I-IV. kötet) vehette kézhez, valamint a Kossuth Szövetség által felajánlott könyveket. Az első három helyezett csapat minden diákja szintén a Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv teljes sorozatát kapta meg, valamint Budapest Főváros Levéltára adományát, a fővárosi levéltár kiadásában megjelent öt könyvet. Az átadott könyvjutalmak összértéke 300 000 Ft volt.

Társaságunk tagjai számára örömteli feladat volt a vetélkedő előkészítése és lebonyolítása. A Mátyás király és kora vetélkedő a résztvevő diákcsoportok tagjai számára nem Mátyás király korának és a magyar reneszánsznak a középiszkolában oktatott ismeretanyagánál jóval mélyebb szintű megismerését, valamint a főváros területéhez kapcsolható Mátyás és reneszánsz emlékek „feltárását” is lehetővé tette, erősítette hazaszeretettüket, magyarságtudatukat. A kidolgozott anyagok utóhasznosításaként több megyei szintű honismereti társaságületnek átadtuk az elődöntő feladatfüzetét és kérdéseinek megoldó lapjait, megkönnyítve saját vetélkedőik megvalósítását.

Gábor Tibor

A Balassagyarmati Honismereti Kör jubileumára emlékeztek

2008. szeptember 18-án délután zsűfőliság megtelt a város szélén álló egykori nemesi kúria, a Csillagház, a Helytörténeti Gyűjtemény barátságos épülete az ünneplő közönséggel. A Honismereti Kör megalakulásának harmincadik évfordulója alkalmából rendezett rendkívül tartalmas és bensőséges ünnepet, mint minden korábbi számos rendezvényt, a Madách Imre Városi Könyvtár szervezte. Ez a kapcsolat nem véletlen, ugyanis harminc évvel ezelőtt, 1978. szeptember 25-én *Podlipszky Ervin* könyvtárigazgató kezdeményezésére alakult meg a Balassagyarmati Honismereti Kör, amely elnökvé *Kovalcsik András*t választotta meg, aki ezt a tisztséget haláláig, 2007. február 9-ig betöltötte. A makói származású tanárember több mint négy évtizeden át Balassagyarmat kulturális életének meghatározó személyisége volt, rendkívül sokrétű tevékenységének fókuszában a hagyományápolás, a honismereti munka, a helyi hírességek kutatása állt. Harminc éven keresztül számos eredményes pályázat révén kiállításokat, országos jelentőségű megemlékezéseket, rendezvényeket szervezett főként a Balassi, Mikszáth, Madách évfordulók kapcsán, miközben kitűnő fotós, publicista is volt, de mindene fölött pedagógus, vérbeli tanár.

A jubileumi ünnepségre jelent meg a Madách Imre Városi Könyvtár kiadásában az *Emlékkönyv Kovalcsik András tiszteletére* című kiadvány, melyben a barátok, pályatársak, tisztelők és tanítványok emlékezései láttak napvilágot. Az ünnepi rendezvény programjának élén ennek a kötetnek a bemutatása állt, amit *dr. Csongrády Béla* újságíró beszámolója tárt a közönség elé, aki egyben a Honismereti Híradó legutóbbi, 29. kötetét is részletesen ismertette. Ez a sokoldalú kiadvány, melynek az eltelt harminc év alatt negyvenhat kötete jelent meg, önmagában is kellőképpen reprezentálja a Honismereti Kör kiemelkedő tevékenységét.

Amint *Vas Ágnes*nek, a Honismereti Kör titkárnak visszaemlékező összeállításából tudjuk, az eltelt három évtizedben közel 300 rendezvény zajlott a Csillagházban. 1979 óta minden évben megjelent a Balassagyarmati Honismereti Híradó, melynek a különszámokkal együtt 46 kötete látott napvilágot, összesen 1375 cikket tartalmaz, 5783 oldal terjedelemben. Az alapítástól kezdve a Madách Imre Városi Könyvtár működteti a Honismereti Kört. A könyvtár igazgatói mindig fontos feladatuknak tartották a hagyományápolást. A kör eredményes működése főképpen az anyaintézményben dolgozók együttes segítő munkájával valósult meg. Az alapító *Podlipszky Ervintől Oroszláné Mészáros Ágnes* vette át a Kör irányítását, aki évtizedeken keresztül szerkesztette a Honismereti Híradót, tervezte az emléküléseket, rendezvényeket, az emléktáblákat, kiállítást rendezett, előadást tartott, s minden erejét latba vetette,

hogy a működéshez szükséges feltételeket megteremtse. Neki köszönhető az épület felújításának kezdeményezése, a kiállítóter bővítése, a belső berendezés korszerűsítése. Nyugállományba vonulása után *Pálinskás Katalin* igazgató is fontos feladatának tekinti a kör további színvonalas működtetését. A kiadványsorozat szerkesztését pedig Vas Ágnes vette át.

Az utóbbi két évtizedben a fő mecénás Balassagyarmat Város Önkormányzata volt. A polgármesterek pártállásra való tekintet nélkül elismerték és pártolták a hagyományörző tevékenységet. Ezt jól mutatja, hogy 2003-ban Pro Urbe kitüntetést kapott a Honismereti Kör, valamint a kulturális pályázatokon is rendszeresen támogatást nyert. Szakmai kapcsolatokat elsősorban a múzeummal és a levéltárral alakítottak ki, a megyei könyvtár pedig mindig a segítők közé tartozott, s tartozik jelenleg is.

A kör megalakulása óta tagja a Honismereti Szövetségnek. Kovalecsik András néhai elnök, valamint néhányan a tagságból évtizedek óta résztvevői voltak az Országos Honismereti Akadémiáknak.

A helytörténeti tevékenység egyik fő iránya a kutatás. A Kör tagjai által gyűjtött dokumentumokat a Helytörténeti Gyűjtemény őrzi, amit digitalizálva bocsát a kutatók rendelkezésére. Előadásai fókuszában a hagyományápolás áll, változatos helyi témákkal gazdagítják a helytörténetet. A „házigazda” sorozatban helyiek és elszármazottak mutatkoznak be. Az őszi emlékülés sorozatban elsősorban Horváth Endre személyéhez és a kiemelt évfordulókhoz kapcsolódó témák szerepelnek.

A Balassagyarmati Honismereti Kör Nógrád megye egyik legrégebbi hagyományápoló civil szervezete, mely az irodalmi és történelmi múlt, az épített és természeti környezet értékek feltárására és megőrzésére alakult. Az elmúlt három évtized alatt a nyolcvanfős tagság havonta szervezett összejövetelein Balassagyarmat és Nógrád megye jeles tudósairól (Ligeti Lajos, Mikovinyi Sámuel, Nagy Iván), íróiról (Szabó Lőrinc, Mikszáth Kálmán, Komjáthy Jenő), képzőművészeiről (Szabó Vladimír, Csontváry Kosztka Tivadar), zeneszerzőiről (Rózsavölgyi Márk, Kondor Ernő) tartottak előadásokat és megemlékezéseket. Vendégül láttak sok elszármazottat, befogadták a határon túli helytörténeti kutatókat, honismerettel foglalkozókat (Csáky Károly, Puntigán József), helyet adtak a tagok kutatási eredményeirel készített beszámolóinak, idősebb helyi személyiségek, családok bemutatkozásának.

A harmincéves Honismereti Kör teljes létszámban megjelent tagságát a már említett két kiadvány bemutatását követően elsőként *Medvác Lajos* polgármester köszöntötte, aki többek között röviden ismertette a Kör harminc éves munkáját, megemlékezett az alapítókról, mindenek előtt Kovalecsik Andrásról, köszöntve a még élő alapítókat, majd utalt a városi önkormányzat mindenkorai támogatására. A Honismereti Szövetség nevében jelen sorok írója köszöntötte a Honismereti Kört, utalva az országosan is példamutató aktivitásukra, a helytörténeti gyűjtemények és honismereti körök kapcsolatának fontosságára, a hagyományörzés, az értékmérés, a közösségi szellem ápolásának jelentőségére, identitás erősítő hatására. A Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet képviseletében *dr. Bódi Györgyné* igazgatóasszony lírai hangvételű, irodalmi értékű köszöntője hangzott el, amit a társintézmények és magánszemélyek köszöntői és gratulációi követtek. Az ünneplés bensőséges hangulatát emelte *Pap Bence* tanuló gitáron való közreműködése.

A jubileumi ünneplés a helyi hagyományok ápolása terén elért jelentős eredmények számbavételén túl arról is tanúskodik, hogy a Balassagyarmati Honismereti Kör az eltelt három évtized alatt nemcsak Nógrád megyében, hanem országos méretekben is kiemelkedő jelentőségre tett szert, melyet a Honismereti Szövetség a legaktívabb, legeredményesebben működő körként tart számon.

Selmeczi Kovács Attila

„Legyen áldott az emléke!” Simon Ferenc Józsefné sírkőavatásán*

A magyar zenei előadóművészetnek világhíres képviselői vannak. Opera- és dalénekesek, hangszeres előadóművészek, és mellettük, velük egy sorban, egy rangban a népművészet mesterei. Közülük emelkedik ki az az énekes asszony, akinek tiszteletére, síremlékének avatása és felszentelése alkalmmal itt összegyűltünk.

Nem magától értődik, hogy tanulatlan, falusi embereket, asszonyokat ilyen magas rangra emeljünk, hírességekkel egy szinten emlegessünk. Kodály Zoltán volt az, aki ebben is mintát adott számunkra.

* Elhangzott Mekényesen, 2008. október 26-án.

Tudományos írásaiban, sőt zeneműveiben is több ízben név szerint megörökített egy-egy arra érdemes népi előadót. Most már mindig fennmarad a zoboralji Kolonból való Szalai Zuza, kis töpörödött öregasszony neve, aki a „Magas kősziklának oldalából nyílik” kezdetű dalt énekelte Kodálynak, vagy a Gömör megyei Gicczeről való Beke Istváné, akitől a Rákóczi nóta egyetlen népi változata származik. Az 1920-as években komponált nagy balladafeldolgozásaiban Kodály a kotta végére odairta: Nagy Katalintól tanultam, Szárhegyen, 1910; Vancsa Györgytől tanultam Kászonimpéren, 1912; özv. Bicsak Sándornétól tanultam Gyergyóalfaluban, 1910. Nem azt írta: tőlük gyűjtöttem, hanem azt, hogy: tanultam. A világhírű zeneszerző az iskolázatlan, isten háta mögött élő öregtől. Ez nem gesztus, vagy leereszkedés volt részéről, hanem meggyőződés, hiszen azt írta: „Egy-egy ... dal sikerült szabad előadása még öreg ember erejevesztett hangján is, oly magasrendű művészi élményt jelenthet, amelyet rendszeren csak a világvárosok koncerttermeiben szokás keresni és találni.”

Ilyen magasrendű élményben részesítette Simon Ferenc Józsefné Fazakas Ilona azokat, akik fölkeresték és merítették tudásából. Már pedig ezek ugyancsak sokan voltak. Személye – életének különös alakulása folytán – nagy tudósok egész generációit kapcsolja, fűzi össze.

Fiatalasszonyként, Lészpeden énekelte Domokos Pál Péternek az 1932-es moldvai gyűjtőúton. Domokos Pál Péter véletlenül került éppen az ő portájukra az egylovas szekérkével, és Ilona néni személyében olyan gazdag forrásra talált, hogy nem is keresett másik nótaforrást, csak őt kérdezgette, és balladáit, dalait fonográfra is vette. Egy év múlva, 1933-ban, már a budapesti *Ethnographia* folyóiratban látjuk az Ilona néni fényképét a Bilibók János ballada történetével és kottájával együtt.

Az 1932-es fonográfhengerek a budapesti Néprajzi Múzeumba kerültek, ahol Bartók Béla jegyezte le őket. Bartók mindig is szeretett volna eljutni Moldvába, de a háború megghiúsította terveit, így legalább hangfelvételeken keresztül ismerkedett a csángókkal. Tehát Ilona néni dalait Bartók Béla is hallotta és leköttázta.

1950-ben a kolozsvári Folklórintézet tudósai (Jagamas János, Dobó Klára, Szabó Piroška) keresték fel őt, és szép, nagy anyagot gyűjtöttek tőle. A dalok közül jónéhány hamarosan megjelent a *Moldvai csángó népdalok és népballadák* című kötetben Bukarestben.

Ilona néni 1951-ben követte korábban áttelepült családtagjait és Baranya megyébe költözött. Itt Domokos Pál Péter, Rajeczky Benjamin révén rögtön bevonták a Pátria felvételekbe, a budapesti stúdióban gramofonlemezre vették dalait. Ezek jelentek meg aztán a *Csángó népzene* három kötetében.

A későbbi időkben Várnai Ferenc, Kóka Rozália, Erdélyi Zsuzsanna nevét emlitem, akik kiadványokban is közreadták az Ilona nénitől felvett dalokat, imákat, meséket. Fontos adat még, hogy 1964-ben, a nemzetközi Népzenei Tanács budapesti kongresszusának díszhangversenyén Kodály Zoltán jelenlétében Demse Dávidnéval ketten szerepeltek nagy sikerrel. Az évek során nemcsak könyvek, hanem lemezek is megjelentek az ő énekeivel, így a népzenei mozgalom fiataljai közül is sokan vallják őt mesterrüknek.

Ilona néni sokat kesergett azon, hogy nem volt módja tanulni, pedig olyan feje volt, hogy elég volt egyszer hallania valamit, már meg is jegyezte. Azt mondogatta, magasabbra jutott volna, ha tanulhat. Vajon született tehetségével, közössége hagyományának átfogó ismeretével, előadói művészetével nem jutott-e ő nagyon is magasra? Van-e itt közöttünk olyan, aki számíthat arra, hogy halála után huszonhat évvel nagy messzeségből tisztelői, egyesületek képviselői jönnek el, hogy kifejezzék iránta érzett megbecsülésüket. Ki mondhatja el magáról, hogy az általa énekelte, hagyományozott dalokat, imákat, énekeket évtizedek múlva is fiatalok tanulják, használják, éneklék?

De még ennél is többről van szó!

Senki annyit nem tett az őket kibocsátó közösségért, a csángó népért, annak megismeréséért, mint népművészeik, köztük Simon Ferenc Józsefné Fazakas Ilona. Élő, hangzó bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy ez a népcsoport magas esztétikai színvonalú művészre alkotásra és annak előadására képes, és annak is, hogy ez az alkotás a magyar kultúra szerves része.

Legyen áldott az emléke!

Domokos Mária

Martonfalvi Tóth Györgyre emlékeztek Kézdímartonfalván

2008. szeptember 21. nevezetes nap volt a háromszéki Martonfalva és Kézdíszék néhány környékbeli faluja – Márkosfalva, Hatolyka, Szentkatolna – számára. Ezen a napon került sor ugyanis a gyönyörű, festett kazettás mennyezetet rejtő kézdímartonfalvai református templomban ünnepi istentisztelet keretében egy régóta kívánt emléktábla leleplezésére, megkoszorúzására és megáldására. A „régóta” kifejezés viszonylagos, mert helyi szolgálatának kezdetén az egyházközség lelkipásztora, Medgyasszay László nt. úr sem volt még tudatában annak, hogy ebben a faluban született 1635-ben *Martonfalvi Tóth György*, a Debreceni Kollégium egykori rektor professzora. Személyére a Kézdímartonfalváról Budaörsre került Ambrus Andrásné Fegyver Irma hívta fel a figyelmét, a neves tudósról szóló újságcikk megküldésével. Ezt követte évekkel később, 2007-ben megvalósult látogatásom családommal, ösapám esetleges emlékét keresve, amikor további dokumentumokat tudtunk átadni az Apafi Mihály fejedelem által támogatott és tőle nemességet nyert Martonfalvi Tóth Györgyről. Az emléktábla állítása ekkor már tervben volt.

Az avató istentiszteleten a kézdímartonfalvai református egyházközség ökumenikus énekkara adott ünnepi műsort. Az iskolás leánykák kedves versei mellett megemlékezés, méltatás, illetve köszöntés hangzott el a leszármazottak, a helyi katolikus gyülekezet és az első alkalommal oda látogató jánkajti testvérgyülekezet részéről. Ez utóbbi küldöttség – nt. Bulyáki Gusztáv lelkipásztor úr vezetésével – úrasztali terítőt és a nemzeti zászlóra kötött emlékszalagot ajándékozott a kézdímartonfalvai gyülekezetnek. A szépen megtervezett és méltó módon kivitelezett márvány emléktáblánál az egyházközségé mellett a Martonfalvi Tóth család nevében e sorok írója és unokaöccse, Martonfalvi Tóth Ányos helyezte el a megemlékezés koszorúját. Az ünnepi istentisztelet az emléktábla megáldásával, majd a magyar és a székely himnusz éneklésével ért véget.

A Kézdímartonfalváról – minden bizonnyal nehéz körülmények közül jó képességekkel és erős akaráttal – induló későbbi tudós életművének és Apafi Mihály áldozatos, előre mutató művelődéspolitikájának újra értékelését sürgette az a tanulmány, amely a Honismeret című folyóirat 2000./2. számában jelent meg. Nagy Árpádnak – jelenleg Izsák község református lelkipásztorának – a tollából. Az emléktábla avatás után a megjelentek egy-egy füzetpárt vehettek át, amelyek sok színes kép mellett a kézdímartonfalvai református egyházközség történetét, illetve Medgyasszay nt. úr megemlékezése kíséretében az említett tanulmányt tartalmazták.

A vendégeket a református egyházközség ünnepi ebédre invitálta az önkormányzat közösségi termébe. A távolról érkezetteknek a lelkipásztor és számos vendégszerető család adott szállást és bőséges ellátást. Vezetésükkel lehetőség nyílt Kézdívásárhely, Gelence és Kovászna megtekintésére is.

Martonfalvi Tóth Attila

Emlékünnepség Egyházaskozáron

Október 18-án emlékezni jöttünk össze Egyházaskozáron a Csángómagyar Hagyományörző Egyesületes 60., a Domokos Pál Péter Közművelődési Egyesület alapításának 15. évfordulójára. Halász Péter a csángó néprajz kutatója, a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület titkára a köszöntőjében többek között ezt írta: „Megkaptam meghívókat, és valósággal megszedültem, amikor a 60 esztendőről olvastam: két emberöltő – és mint hallom, vannak, akik még élnek az alapítók közül. Hiába, szívós fajta a csángó! És milyen sokan vannak, akik már nincsenek közöttünk, de emlékezni kell rájuk. És milyen jó, hogy vannak, akik emlékeznek.”

Ezért rendeztük meg az ünnepélyt, ahol az együttes jelenlegi és régi tagjai találkoztak egymással. Az önkormányzat által felújított helyiségünkben megnyitottuk az összegyűjtött több száz dokumentumból (fotók, oklevelek, emléklapok, újságcikkek) álló állandó kiállítást, ahol a régiek meghatottan ismerték fel önmagukat a régi fényképeken. A kiállítás megnyitása után a nemrég felújított községi könyvtárban

régi filmekből vetítettünk részleteket, köztük egy 1951 és 1953-ban a táncsoportról készített filmekből, ahol a hozzátartozók, ismerősök láthatták rég elhunyt rokonaikat, akik közül később többen megkapták a „Népművészet mestere” kitüntetést. A volt táncsoport tagjai közül még él a 96 éves Gyurka Rafi bácsi, de az ünnepélyünkön már nem tudott részt venni. A filmvetítés után a közelgő 1956-os forradalom és szabadságharc 52. évfordulója tiszteletére megkoszorúztuk a Fő téren álló Turul szobrot és a felvidékiektől kapott kopjafát, majd a tornacsarnokban került sor a meghívott együttesek műsorára. Először a kajdai egyházi kórus lépett fel, utána a Csángó Együttes majd a helyi Német Nemzetiségi Énekkar, velük hosszú idő óta veszünk részt egymás rendezvényén. Legutóbb a német együttes megalakulásának 15. évfordulóját ünnepeltük együtt. A kulturális programot a magyaregregyi „Máré” Táncegyüttes 50 fős csoportja zárta. Befejezésül közös vacsorán vettünk részt a helyi Ifjúsági Szállóban.

Nagy megtiszteltetés volt számunkra, hogy meghívásunkra eljött a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének küldöttsége is, melyet Solomon Adrián elnök vezetett, Újvidékről Mészáros Ilonka az Újvidéki Magyar Művelődési Egyesületet képviselte, akik külön is köszöntötték az együttesünket a műsorunk előtt. A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége azzal a céllal is érkezett Egyházaskozárra, hogy megbeszélést folytasson az együttműködés lehetőségeiről, a konkrét megállapodásra csak jövőre kerülhet sor a Szövetség és a Domokos Pál Péter Közművelődési Egyesület között, megkönnyítve ezzel egymás látogatását. Szeretettel köszöntöttük körünkben dr. Várnai Ferenc népzenekutatót, zeneszerzőt Pécsről, aki gyakran látogatta a csángó majd a német együttest is, segítve a munkájukat, s innen való gyűjtését ki is adta a „Kicsi madár jaj be fenn jársz...” című népdalgyűjteményében. Az együttest köszöntötte Weisz Péter Egyházaskozár polgármestere is.

Kegyelettel emlékeztünk elhunyt népművészeinkre: Csobán Györgyre, Dávid Illésnére, Gusa Pálra, Gyurka Rafaelnére, Jankó Mátyásnéra, Máris Györgyre, Nyisztor Mártonnéra, a szárászi Benke Jánosnéra, a Sásdon elhunyt Demse Dávidnéra. Szerencsére a 13 népművészből még hárman köztünk vannak, bár idős koruk miatt már nem tudnak eljárni az összejövetelekre, fellépésekre. Egyházaskozáron él Gyurka Mihályné és Petrics Istvánné, Szászváron özv. Bálint Péterné. Kegyelettel emlékeztünk meg a nemrég váratlanul elhunyt Albert Istvánnéról, az egyesület titkáráról, a gyermekcsoport vezetőjéről, a honismereti és népművészeti táborok szervezőjéről, s mindazokról, akik tagjai voltak az együttesnek, s már nem lehetnek köztünk. Emlékeztünk Takács Ferencné Bodó Róza tanítónőre, az együttes első vezetőjére, aki nagy lelkesedéssel és fáradhatatlanul szervezte nem sokkal a csángómagyarok letelepedését követően az együttest nagy nehézségekkel. Ők még házknál tartották az összejöveteleket, sokszor éjjel utánig is szöttek, fontak, énekeltek, táncoltak.

A hét végeken és ünnepnapokon gyakran jöttek Egyházaskozárra folkloristák, népdalokat, meséket, történeteket gyűjtöttek, táncokat tanultak, többek között Sebestyén Márta is többször járt nálunk. Örvendetes, hogy a csángó származású fiatalok csángó néprajzi témákból készítik szakdolgozataikat, úgy látszik, hogy a 2-3. nemzedék most fedezte fel, hogy a csángó származásukat nem kell szégyellniük.

Az eddigiek során 13 alkalommal vettünk részt országos minősítő versenyen, hol 1 bronz, 3 ezüst, 7 arany és 2 „Arany-páva” minősítést kaptunk. Fontosnak tartjuk, hogy rendszeresen megmértelessük magunkat, s kapjunk tanácsokat a további munkánkhoz az országosan elismert zsűri tagjaitól, mint Olsvai Imre vagy Várnai Ferenc.

A Domokos Pál Péter Közművelődési Egyesületet 1993. október 14-én jegyezte be a kulturális szervezetek közé a Baranya Megyei Bíróság. Ettől az időtől kezdve működik a Csángómagyar Hagyományörző Együttes az egyesületen belül, hiszen az egyesület legfontosabb célja a csángó együttes működtetése, a külföldi és belföldi kapcsolatok ápolása, helyi ünnepélyek, megemlékezések, évfordulók megszervezése, lebonyolítása.

Befejezésül idézek Jakab Józsefnének, a Komlói Múzeum Igazgatójának hozzánk küldött leveléből: „Szeretettel gratulálok a megalakulásuk 60. évfordulóját ünneplő Csángó Hagyományörző Együttes minden kedves tagjának. Tegyék még csodálatosabbá a világot, emberi léptékübbé életünket. Isten áldja Mindannyiukat! Boldog születésnapot!”

Albert István

In memoriam Jakó Zsigmond

Szomorú hír érkezett Kolozsvárról: 2008 október 26-án 92 éves korában elhunyt Jakó Zsigmond a XX. század egyik legjelentősebb erdélyi magyar történésze, az egyetemes magyar tudományosság kiemelkedő személyisége. Jakó professzor azoknak a történészeknek a munkásságát folytatta – Szádeczky-Kardoss Lajosét, Márki Sándorét, Kelemen Lajosét –, akik a romantikus historizmus helyett modern szemléletet és módszereket honosítottak meg az erdélyi magyar történetírásban.

Jakó Zsigmond 1916. szeptember 2-án Biharfélégyházaán született, középiskolai tanulmányait a hajdúböszörményi Bocskai-főgimnáziumba végezte, egyetemi diplomáját a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem történeti nyelvtudományi karán 1939-ben szerezte. Egyetemi tanulmányait követően Bécsben, Innsbruckban és Salzburgban volt tanulmányúton. Ezekről az évekről később szívesen beszélt: szerencsésnek mondta magát, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem egyik legjobb időszakában lehetett hallgató, amikor ott a magyar történetírásnak nagy emberei – Hajnal István, Mályusz Elemér, Domanovszky Sándor, Szentpéteri Imre, Szekfű Gyula – tanítottak akiktől a mesterséget tanulta.

A fiatal, szakmailag jól staffirozott történész – szívesen használta ezt a kifejezést – pályájának kezdete is sikeres volt: a Mályusz Elemér népiségtörténeti studiumaiból előlépett 24 éves kutató *Bihar megye a török pusztítás előtt* (Bp. 1940.) című monográfiája, doktori értekezése az egyetemes magyar történettudomány nagy nyeresége lett, az akadémiai bizottság a legnagyobb történettudományi kivitételre a Körösy Flóra-díjra méltatta.

Jakó Zsigmond csaknem hét évtizednyi alkotói munkássága során több mint másfélszáz könyvet, tudományos dolgozatot írt. Művei kivétel nélkül az erdélyi magyar történetírás rendkívüli értékei közé tartoznak, több közülük döntő módon meghatározta az erdélyi magyar história irányát és szemléletét. Kolozsvárra érkezése után három évvel megjelentette *A gyalui vártartomány urbáriumi* (Kv. 1944.) hatalmas összeírás gyűjteményét, népiségtörténeti forráskiadványok módszerességben és pontosságban mind a mai napig felülmúlhatatlan remekművét.

Évtizedes paleográfiai kutatásainak eredményeit összegzi a román és magyar nyelven megjelenő középkori latin írástörténeti munkája (*Scierea latină în evul mediu*. București 1971. – *Radu Manolescu* társszerzővel, amely megteremtette az alapokat az erdélyi latin paleográfia korszerű oktatásához és műveléséhez.

A diktatúra éveiben a hatalom ellehetetlenítette az erdélyi magyar népiség- és társadalomtörténeti kutatásokat, ekkor került előtérbe a művelődéstörténet. Az új körülmények között Jakó Zsigmondnak két kötete jelent meg: az *Írás, könyv, értelmiség* (Bukarest 1976.) című tanulmánygyűjteménye az erdélyi magyar művelődéstörténet kitűnő összefoglalása és a *Nagynyedi diákok 1662–1848* (Bukarest 1979. – *Juhász István* társszerzővel) című műve, a Bethlen Kollégium diákmatriculáinak feldolgozása, mely elindította a korszerű erdélyi iskolatörténeti kutatásokat.

Életének utolsó évtizedeiben elkészítette alkotói munkásságának legkiemelkedőbb művét, hatalmas forráskiadványát, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)* I–II. (Bp. 1990.) című munkáját, az erdélyi középkortörténet páratlan értékű alkotását, amit Erdély középkori okleveles anyagának feldolgozása követett (Erdélyi Okmánytár. 1023–1300. I. Bp. 1997.; 1301–1339. II. Bp. 2004.)

Jakó Zsigmond számára meghatározó szellemi otthonot jelentett az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, ahol 1941-től 1950-ig, annak felszámolásáig dolgozott. Kelemen Lajos főigazgató társaságában megismerte a múzeum gazdag anyagát, valamint Erdély közéleti és magánkézen lévő levéltárait. Az 1944-es esztendőben elévülhetetlen érdemeket szerzett a pusztulásra ítélt levéltári anyag megmentésében. Ezekben az esztendőben tudatosodott benne, hogy a levéltári munka nem csupán tudománymű-

velés, hanem a legnemesebb értelemben vett közösségi szolgálat is, valamint az, hogy a múlt valóságának megfelelő feltárása csakis az elsődleges forrásanyag kiaknázása által érhető el. A levéltári kutatás során szerzett elméleti, módszertani tapasztalatait később az erdélyi történeiszkepzés, kutatónevelés szolgálatába állította.

Jakó Zsigmond Kolozsváron bekapcsolódott az egyetemi oktatásba, 1941–1944-ig tanársegéd a Ferenc József-egyetemen, a háború befejezése után a Bolyai-egyetemen középkori egyetemes történetet, Magyarország történetét és a történelem segédtudományait adta elő. 1952 nyarán az „osztályharc” felerosódése idején azzal vádolták, hogy a polgári társadalom múltját dicsőíti azáltal, hogy várostörténeti kutatásokra buzdította hallgatóit, és az egyetemről elbocsájtották. Két év múlva visszatérhetett ugyan, de azzal a megszorítással, hogy előadásait csak a segédtudományok köréből tarthatta.

Egykori hallgatói tanúsíthatják – e sorok írója csak megerősíteni tudja –, hogy előadásait magas fokú tudományos igényesség, tartás, lelkiismeretesség jellemezték. Csodáltuk bátorságát, amikor a hivatalos történetírás ferdítéseit a diktatúra idején is helyel-közzel kiigazította és magyarázataihoz mindig hozzátette azt, hogy kijelentéseieért vállalja a felelőséget. Jakó Zsigmond 1981-ben nyugdíjba vonult ugyan, de egykori tanítványai pályáját később is figyelemmel kísérte, szakmailag segítette, irányította őket. A mai erdélyi magyar történészek döntő többsége egykori professzorának szakmai befolyása alatt formálódott szakemberré.

Jakó Zsigmond az Erdélyi Múzeum-Egylet megszüntetése után igen fájlalta, hogy a magyar tudományosság nélkülözötte a szervezeti keretet. (Ennek hiányát szűkebb körben többször is szóvá tette és személyes baráti tanár-diáki kapcsolatai által igyekezett egy megfoghatatlan, búvópatakhöz hasonló szellemi műhelyt létrehozni, mely alkalomadtán a felszínen is megjelenhet. Ilyen lehetőség kínálkozott az 1970-es évek második felében, amikor a politikai életben rövid enyhülés következett be. Jakó professzor irányításával ekkor megjelentek a *Művelődéstörténeti Tanulmányok* (Bukarest 1979., 1980.) két kötete, amelyek teret nyitottak a korszerű forrásfeltárásoknak, részletkutatásoknak és publikációs lehetőséget adtak 27, szakmai utánpótlást jelentő kutatónak. Az asszimilációs politikát folytató hatalom féltette erre a próbálkozásra és megtiltotta a további kötetek megjelenését.

Hitét az erdélyi magyar tudományosság feléledésében sosem vesztette el. Véleménye szerint egy hagyományokkal rendelkező, eleven tudományos közösség tevékenységét hatalmi szóval nem lehet végérvényesen megszüntetni, vagyónát el lehet kobozni, tagjainak sorait erőszakkal gyéríteni lehet, de valamennyit nem lehet kiirtani. Az erdélyi magyarságra történelmileg szállt örökség a jövő nemzedékére a szellemi teljesítményekben, a szemlélet, a módszer és a tematika alakzataiban átmenthető, és annak további megőrzése szigorú etikai parancs.

1990-ben Jakó Zsigmond az újjáalakult Erdélyi Múzeum-Egylet elnöke lett, a szervezet közgyűlésein elmondott beszédeiben kijelölte azokat az elvi és gyakorlati kérdéseket, amelyek az új erdélyi magyar tudománypolitika alapját képezik. Hangsúlyozta, hogy az erkölcsi, szellemi és anyagi javakban megfogyatkozott nemzedéknek soha nem volt nehézségek közepette vált feladatává az erdélyi magyar tudományosság újjáélesztése. Ez a küldetés azonban csak az anyaországi és az erdélyi tudomány egységének helyreállítása által valósítható meg, amit kommunista-nacionalista állampolitika szétporlasztott.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet újjászervezése mellett az erdélyi magyarság szempontjából elengedhetetlennek tartotta a Bolyai Tudományegyetem visszaállítását is, hiszen csak a magyar nyelven tanító, államilag fenntartott egyetem valósíthatja meg az erdélyi magyarság által igényelt szakemberek formálását és a folyamatos értelmiségi utánpótlást. Rendkívüli jelentőséget tulajdonított a szellemi élet folytonosságának és a nemes hagyományok átmentésének a jelenbe, amelyek közül az erdélyi tudomány iránti elkötelezettséget, önzetlenséget, a közösségi áldozatvállalást, a közéleti tisztaságot jelölte meg, még ha ezek ma korszerűtlennek minősülnek is.

Jakó Zsigmondot 1991-ben az Eötvös Lóránd-egyetem díszdoktorává avatták, 1995-ben Kemény Zsigmond-, 1996-ban Széchenyi-díjjal tüntették ki. Puritán személyisége ezeket a kitüntetéseket az erdélyi magyar tudományosságot ért elismerésként értékelte. Születésének nyolcvanadik évfordulójára az Erdélyi Múzeum-Egylet tisztelgő Emlékkönyvet jelentetett meg.

Jakó Zsigmondot 2008. október 31-én Kolozsváron temették. Egykori professzorunk a házsongárdi Pantheonban Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kis Miklós, Kelemen Lajos, Szabó T. Attila mellett alussza örök álmát. Nyugodjon békében!

Sebestyén Kálmán